

Юлія РОМАНЕНКОВА

*провідний науковий співробітник ІПСМ,
кандидат мистецтвознавства, доцент*

НАУКИ ПРО КУЛЬТУРУ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Останнім часом викладання навчальних дисциплін культурологічного циклу у вишах пов'язане з низкою труднощів, спричинених специфікою вимог кредитно-модульної системи. Приєднання ряду країн пострадянського простору, у тому числі й України, до Болонського процесу передбачає реформування системи освіти в цілому. Однак, якщо раніше у колишньому СРСР була одна з найбільш сильних систем освіти у світі, то сьогодні ми стрімко наближаємося до «сподіваної і жаданої» європейської моделі освіти, яка з кожним днем стає усе більш невідворотною. Якщо в недалекому минулому будь-яка країна Європи не могла не визнати, що студент-другокурсник російського або українського вишу набагато краще підготовлений, ніж деякі зі ступенем Ph. D. у будь-якій галузі знань у США або, наприклад, Німеччині, то нині ми семимильними кроками наближаємося до європейської і — що ще гірше — американської системи освіти, до відповідного інтелектуального рівня. Запозичити з цих систем усе найкраще в нас поки що не виходить. Тобто надати нашим студентам можливість щодня користуватися аудиторіями, оснащеними сучасною комп'ютерною технікою і доступом в Інтернет (а не показувати їх лише гостям вишів як наші досягнення), навчальні лабораторії із солідною інформаційною базою у вигляді бібліотек, право по закінченні навчального року проходити практику за кордоном, мати доступ до фондів бібліотек різних країн — це та сама «американська мрія», яку ми плекаємо, але втілити в життя можемо лише на папері. Звичайно, підготовка фахівців у кожній галузі знань пов'язана з багатьма проблемами, але особливо гостро відчувають на собі прогалини в нашій матеріальній базі студентгуманітарії. Німецький або американський студент (систему освіти яких ми беремо на озброєння нині), що вивчає, наприклад, творчість Гомера, може літні канікули провести в Греції, заїхати звідтіля в Туреччину, помилуватися ландшафтами Гісарлику, посидіти в бібліотеці Афіні тощо. А наш студент може тільки подивитися на портрет Софії

Енгастроменос у строях Єлени Прекрасної та на фотографії, зроблені в Греції і Туреччині його іноземними колегами. При цьому студенти закордонних країн довідаються про існування чи то Гомера, чи то Шлімана, а відтак і про змістовий зв'язок між ними значно пізніше, захоплюючись ерудованістю наших першокурсників, для яких бесіда із західною професурою про Гомера не становить жодних труднощів, що справляє враження на викладачів закордонних країн. Звичайно, існують різноманітні способи підтримки нашої юної інтелектуальної еліти — конкурси, іменні стипендії, гранти. Але це лише крапля в морі, і для того, щоб ця крапля потрапила саме на те пересохле поле, яке потенційно здатне давати паростки, потрібно дуже попрацювати і не завжди за допомогою таких методів, що народжують бажання боротися за своє світле майбутнє.

Звичайно, такі міркування можуть привести до більш глибоких висновків: до твердження про те, що причина всіх негараздів освіти — у поганому її фінансуванні. І це справді так, але занадто глобально і розмито. Кожна мікропроблема має мікропричину, нехай з'єднану коренем з основною, але власну.

Наша сучасна освіта може вписатися в чітку схему, у якій є кілька глобальних «бід», боротися з якими дуже складно, насамперед тому, що ми зазвичай ці біди сприймаємо як блага. Проблема № 1 — кредитно-модульна система в нашому її баченні, а точніше, один з її компонентів — тестова форма контролю знань студента. Чинovníки від освіти пояснюють її необхідність дуже переконливо: це позбавляє студента побоювань того, що його «заріжуть» на іспиті, що спрацює «людський фактор». Тому впровадження кредитно-модульної системи називають ударом по корупції в сфері освіти. Однак бити тестовою формою контролю знань по корупції в сфері вітчизняної освіти — те саме, що дерев'яною сокирою рубати голову триголовому драконові, доки дві інші голови посміхаються марним спробам.

Студент контрактної форми навчання діє ще простіше. Він заздалегідь оплатив усе: і навчання, і книги, якими його зобов'язані забезпечити, і користування комп'ютерною технікою, і поїздки на стажування, і заліки, і іспити, і тести, і Perezдачі, а заодно і диплом, краще — червоний. Він чудово знає свої права, він уже не обплутаний колючим дротом страху під час їх захисту, в існуванні якого часто звинувачують систему освіти радянських часів. Але якщо «радянський» студент знав свої права, але боявся їх відстоювати, зате чітко знав обов'язки, то студент «пострадянський» права знає і захищає відмінно, але про обов'язки забуває. Власне, забувати про обов'язки — тепер це одне з прав. І частіше

це відбувається саме зі студентами-контрактниками. Ось це і є проблема № 2 сучасної освіти.

У цілому сучасне студентство достатньо прагматичне і раціональне. Років 10–15 тому студентів не спало б на думку, що конспект можна позичити однокурсникам за гроші й влаштувати з цього непоганий бізнес. А той, що позичає, вірніше купує, цей конспект заради порятунку від академічної заборгованості, не сідає за старою традицією його переписувати, запам'ятовуючи хоч щось з написаного. Нині і цей процес переписування ні до чого, ми подбали про те, щоб усе було на благо студента, щоб машина вирішувала всі проблеми людини — нарешті, втілилася в життя утопія 1950-х років. Реферати скачуємо з «Інтернету», курсові замовляємо в існуючих спеціально для цього фірмах, конспекти «множимо» за допомогою ксерокса, а іспит здаємо у формі тесту.

Модель освіти, спрямована на вузьку спеціалізацію і мікеланджеловський метод відсікання всього непотрібного від гранітної брили знань, приживається надзвичайно швидко. Кредитно-модульна система — могутня база для нової освіти. Наші студенти, уподібнившись свіфтівському Глюму, із швидкістю, якій можна позаздрити, забувають весь той досвід, який нагромаджували попередні покоління. Вони досить вибірково підходять до процесу здобування знань. На ще незміцнілий розум студентів молодших курсів, як п'яний напій, діє ця система, переповнена парадоксами. Можливо, одна з причин складного її вживання в канву нашої освіти в тому, що в нас є власний багаторічний досвід, який ми звикли (і небезпідставно) вважати позитивним. Адже не даремно фахівці з ще «радянською системою освіти» так цінуються в усіх країнах світу. Особливо складно доводиться адаптувати цю систему до творчих дисциплін, серед яких і культурологічні. Особливі проблеми виникають у студентів у процесі опанування основ культурології, історії світової культури, історії мистецтв у зв'язку з появою кредитно-модульної системи. І більше складнощів виникає у викладачів, ніж у студентства, для якого пасивність засвоєння мінімуму знань у межах необхідних для позитивної оцінки — благо. З одного боку, усе спрямоване на благо студента: немає упередженого ставлення викладача, бали підраховуються незалежно від симпатій та антипатій, усе залежить від мови цифр. Основою є самостійна робота студента, що потребує від нього значних зусиль, спілкування з викладачем надзвичайно обмежене, усе спрямоване на самовдосконалення студента, його роботу з літературою та ін. А форма контролю найчастіше — той самий тест. Далеко не завжди студент буде займатися «самоз'їданням» — осягати всі аспекти філософської думки, специфіку художньої мови

або особливості літературного стилю. Адже можна і поворожити. Студент пливе за течією — він покладається на випадок, навіщо мучити себе книжковою хворобою, якщо результат (у цифрах) у щасливого ледаря нерідко буває вищим, ніж у фаната своєї майбутньої професії, який виснажував себе в бібліотеці. Він вибирає правильну відповідь з 3–4 запропонованих, геть чисто ігноруючи розумовий процес. «Російська рулетка», сподівання на удачу — можна назвати як завгодно. Проведені експерименти дають серйозний ґрунт для роздумів: частина студентів, яким пропонувалися тести по тій чи іншій дисципліні (особливо — гуманітарного блоку), узагалі не відкривали жодної книжки з тем, які вивчалися, тобто прийшли на тестування «з чистого аркуша». Проте отримали позитивний результат. І екзаменатор нічого не може зробити, окрім того, що знає: це воля випадку, процеси здобування знань студентами кардинально різні, а результати найчастіше однакові. Більш того, можна сказати і так: ця форма дає полегшення і самому викладачеві — адже тестування відбувається переважно за комп'ютером, що відразу дає результат, позбавляючи викладача необхідності підраховувати бали вручну.

Тестова форма контролю знань студента дає змогу провести чітку диференціацію на тих, хто прийшов до вишу за знаннями, і на тих, метою яких є диплом. Перша категорія може прийти на залік або іспит, модульну контрольну роботу, ледь погортавши конспект (при цьому найчастіше чужий). І при найменшому везінні такий студент просто вгадує той мінімум правильних відповідей, який є необхідним для позитивної оцінки. І, на жаль, таких майбутніх «фахівців» більшість. Вони, подібно до лікаря з Ноттінгемшира того ж Свіфта, читають лише спеціалізовану літературу і думають лише про те, щоб заробити необхідну кількість балів, і не більше. Ця модель явно збиткова. Наявність варіантів відповідей на питання тесту вже атрофує потребу студента мислити. Креативне, образне, асоціативне мислення стає чимось атавістичним. Особливо парадоксально сприймається тестування по творчих дисциплінах, які взагалі не передбачають такої форми контролю знань. Можна тестувати студента на знання основних творів композиторів або художників, але як змусити його пояснити, проаналізувати і відчувти звук у музиці, колір у живопису, значення ритму в графіці, оцінюючи його знання за допомогою тесту? Студенти впевнено, з вражаючими темпами розучуються говорити і писати — вони лише ставлять «А», «Б», «В» навпроти правильних відповідей на запитання тесту. Розмірковувати, сперечатися, читати — усе це вже не потрібно. Реферати і курсові більшість студентів розучилися писати з появою

мережі Інтернет, звідки можна «скачати» роботу на будь-яку тему. Загальне віртуальне благо перетворилося в загальне інтелектуальне зло, яке позбавляє можливості самостійно мислити тих, хто ще не може користуватися цим благом усвідомлено, сприймаючи його не як носія інформації, а як замітник розумового процесу.

Якщо не враховувати усі ці особливості у реформуванні освіти і виборі оптимальних форм контролю знань студента, можна очікувати, що до наших дипломів за кордоном будуть продовжувати ставитися так само, як і до наших грошових одиниць, тобто як до звичайного папірця. Поки ми вибираємо між радянською й американською системами освіти, не маючи проміжної, ставитися до обох слід з обережністю. Звичайно, усе сказане вище аж ніяк не є спробою реабілітації радянської системи в цілому, непам'яттю «залізної зависи» і «колючого дрову», що призвели до відставання в культурній сфері й ізоляції нашої культурної еліти на багато років. У даному випадку мова лише про рівень освіти, що є незаперечним.

Неможливо вживити чужорідну західну тканину у свій організм, попередньо не підготувавши його для цього, не провівши курс його адаптації до нововведень, а головне — не провівши селекції, відтинаючи все зайве й негативне. У наведеній схемі зібрано і трохи гіпертрофовано всі ті підходи, які діють нині, та й далеко не завжди ці проблеми згубно впливають на покоління сьгоднішніх першокурсників. І зараз є студенти, що як і раніше займаються, вибираючи між бібліотекою і дискотекою, читають, сперечаються, їздять по бібліотеках, ходять по музеях і т. д., які достатньо стійкі для того, аби їх не зруйнувала жодна нова система. Вони в змозі робити для себе свідомий вибір. Але незаперечним є й те, що відсоток таких студентів щодня знижується.

1. Взаимодействие языков и культур: русский язык в культурно-коммуникативном пространстве новой Европы: Сб. науч. ст. — Вып. 1 / Под ред. Ю. Прохорова. — Рига, 2005.

2. Лингвистические и методические аспекты системных отношений единиц языка и речи: Материалы X юбилейной междунар. науч. конф. «Пушкинские чтения» (6 июня 2005 г.) / Сост. и отв. ред. Н. Е. Синичкина. — СПб, 2005.

3. Философское осмысление социально-экономических проблем: Междунар. сб. науч. тр. — Вып. 10/ Под ред. В. Е. Давидовича, Е. Ю. Леонтьевой. — Волгоград, 2006.

4. Cogito. Альманах истории идей: НМЦ «Логос». — Ростов-н/Д., 2006.